

YOSHLAR SUBMADANIYATINING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK JIHATLARI

Eshpo‘latov Olimjon To‘lqin o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: fals.f.d., prof. G‘affarova G.G‘.

Annotatsiya. Submadaniyat — bu muayyan yosh guruhlariga xos bo‘lgan, asosiy madaniyatdan farqlanuvchi madaniy qadriyatlar va ijtimoiy meyorlar tizimi bo‘lib, uning doirasida yoshlar o‘zlarining ijtimoiy holati, dunyoqarashi va ehtiyojlarini ifoda etadilar. Mazkur maqola jamiyat hayotida muhim o‘rin tutuvchi yoshlar submadaniyatining ijtimoiy-pedagogik jihatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Xususan, submadaniyatlar yoshlarning qadriyatlar tizimi, xulq-atvori, o‘quv motivatsiyasi va o‘zlashtirish darajasiga qanday ta’sir ko‘rsatishi pedagogik nuqtai nazardan baholanadi.

Kalit so‘zlar: yoshlar submadaniyati, ijtimoiy-pedagogik jihatlar, ta’lim jarayoni, yoshlar tarbiyasi, submadaniyat turlari, ijtimoiy guruhlar, qadriyatlar tizimi, xulq-atvor normalari, pedagogik yechimlar.

SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS OF YOUTH SUBCULTURE

Olimzhan Eshpulatov

Master's student at Chirchik State Pedagogical University

Academic supervisor: Doctor of Philosophy, Professor G.G. Gaffarova

ABSTRACT: Subculture is a system of cultural values and social norms inherent to a specific age group, distinguishing itself from the main culture. Within its framework, young people express their social status, worldview, and needs. This article is devoted to an in-depth analysis of the socio-pedagogical aspects of youth subculture, which occupies an important place in social life. In particular, the ways in which subcultures influence the youth's value system, behavior, learning motivation, and academic achievement are assessed from a pedagogical point of view.

Key words: youth subculture, socio-pedagogical aspects, educational process, youth upbringing (or youth education), types of subcultures, social groups, value system, behavioral norms, pedagogical solutions.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МОЛОДЕЖНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ

Эшпулатов Олимжан

Магистрант Чирчикского государственного педагогического университета

Научный руководитель: д.филос.н., проф. Гаффарова Г.Г.

Аннотация. Субкультура – это система культурных ценностей и социальных норм, присущих определенным возрастным группам и отличающихся от основной культуры, в рамках которой молодежь выражает свой социальный статус, мировоззрение и потребности. Данная статья посвящена углубленному анализу социально-педагогических аспектов молодежной субкультуры, занимающей важное место в жизни общества. В частности, с педагогической точки зрения оценивается, как субкультуры влияют на систему ценностей, поведение, учебную мотивацию и уровень успеваемости молодежи.

Ключевые слова: молодежная субкультура, социально-педагогические аспекты, образовательный процесс, воспитание молодежи, типы субкультур, социальные группы, система ценностей, нормы поведения, педагогические решения.

Bugungi kunda o‘smir-yoshlar qatlamini qamrab oladigan yoshlar submadaniyati jamiyat oldida turgan dolzarb masalalardan biriga aylandi. “Yoshlar submadaniyati” tushunchasi fanga XX asrning oxirlari kirib kelgan va ilmiy jihatdan tadqiq etila boshlangan. Yoshlar submadaniyati deganda umumiy turmush tarzi, o‘ziga xos xulq-atvori, guruh meyorlari, qadriyatlari va stereotiplariga ega bo‘lgan ma’lum bir yosh avlod madaniyati tushuniladi.

Zamonaviy o‘qituvchilar o‘zlarining ta’lim amaliyotida turli yoshlar submadaniyatlari vakillariga duch kelishadi, ular hozirda o‘quvchilarning motivatsiyasi, sinfni boshqarish, akademik standartlar, intizom va xavfsizlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Submadaniyatlarni ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish imkoniyati sifatida ko‘rib, amaliyotchi o‘qituvchilar yoshlar jamoalarining ijobiy salohiyatidan foydalanishlari mumkin. Ushbu guruhlarining kelib chiqishi, tuzilishi va maqsadini tushunish orqali o‘qituvchilar ularni ittifoqchilarga aylantirishlari, salbiy ko‘rinishlarni yanada konstruktiv kanallarga yo‘naltirishlari mumkin.

Submadaniyat - bu guruhni jamiyatning ko‘pchiligidan ajratib turadigan normalar va qadriyatlar tizimi. Submadaniyat (submadaniyat) - bu dominant madaniyatdan farq qiladigan yoki ushbu madaniyatga dushman bo‘lgan (kontrmadaniyat) guruh yoki sinf madaniyatini tavsiflovchi tushuncha[1, 12]. Shuningdek, submadaniyat, jamiyatning jinoiy qatlami madaniyati (jinoiyatchi submadaniyat) sifatida ishlaydigan an’anaviy madaniyatning ma’lum salbiy talqin qilingan normalari va qadriyatlari to‘plami sifatida tushuniladi; inson tashkilotining maxsus shakli (ko‘pincha yoshlar) - dominant madaniyat ichidagi avtonom, yaxlit

mavjudot, o'z tashuvchilarining turmush tarzi va tafakkurini belgilaydi, urf-odatlarini, normalari, qadriyat tizimlari va hatto institutlari bilan ajralib turadi (M. Brake, R. Schwendter); professional tafakkur tomonidan o'zgartirilgan, noyob mafkuraviy rangga ega bo'lgan an'anaviy madaniyat qadriyatlari tizimi[7].

Submadaniyat - bu ma'lum nominal va real guruhlarning, shuningdek, ushbu guruhlar ichidagi aniq shaxslarning turmush tarzi va tafakkuriga ta'sir qiluvchi va ularga o'zlarini "biz" sifatida tanib olish va tasdiqlash imkonini beruvchi o'ziga xos ijtimoiy-psixologik xususiyatlar (normalar, qadriyatlar, stereotiplar, didlar va boshqalar) to'plami bo'lib, ular "ular"dan (jamiyatning qolgan qismidan) farq qiladi.

Ta'kidlash kerakki, yoshlar o'zlarining madaniyatini, jumladan, o'zlarining jargonlarini, modasini, musiqasini va axloqiy muhitini rivojlantiradilar. Ko'pincha u kattalar madaniyatidan boyroq bo'lib chiqadi. Uning xususiyatlari, bir tomondan, yoshlarning hayotiy energiyasi va boy tasavvurining ko'pligi, ikkinchi tomondan, ko'pchilik orasida iqtisodiy va ijtimoiy mustaqillikning yo'qligi bilan izohlanadi.

O.M. Glushakova fikricha, "Zamonaviy jamiyatning xilma-xil submadaniyatlari orasida yoshlar submadaniyati o'zini tutish, muloqot qilish, bo'sh vaqtni o'tkazish va dunyoni tushunishning o'ziga xos usuli sifatida alohida o'rin tutadi, bu faqat shu ijtimoiy guruhga xos bo'lgan noyob yoshlar turmush tarzida mujassamlangan... Yoshlarning o'zlari o'zlarini bir hil guruh deb bilishmaydi (na qarashlar, na turmush tarzi, na yosh bo'yicha). Bu butun odamlar o'z submadaniyatlariga bo'lingan. Ular o'z uslublari va o'z modalarini, o'z madaniyatlarini yaratadilar" [6]. Darhaqiqat, yoshlar madaniyatining paydo bo'lishi yoshlarning ijtimoiy rollarining noaniqligi va o'zlarining ijtimoiy mavqeiga ishonchsizliklari bilan bog'liq. Bu guruh vakillari o'zlarini ota-onalari va jamiyatdan mustaqil bo'lgan erkin shaxslar deb hisoblashadi.

Yoshlar submadaniyatlarini pedagogik nuqtai nazardan tadqiq qilish bizga ushbu murakkab, ko'p qirrali konsepsiyaning ijtimoiy-pedagogik mohiyatini ochib berishga[2] va uning mavjudlikning turli sohalarini aks ettiruvchi xususiyatlarini o'rganishga imkon beradi: экологик[9], ҳарбий[11] ва кадет[8]. Bir qator ishlar bolalar va yoshlarning yoshga bog'liq xususiyatlari va ularning rivojlanishi, tarbiyasi va ta'limi masalalari bilan bog'liq yoshlar submadaniyatlarining paydo bo'lish sabablarini o'rganishga[12-13], bunday uyushmalarning vakillari bilan pedagogik ish tajribasini tavsiflashga[5] va submadaniy savodxonlikni rivojlantirish masalalarini o'rganishga bag'ishlangan[14].

So'nggi paytlarda universitetlarda professional o'qituvchilarni tayyorlash, ta'lim komponentini kuchaytirish va turli uyushmalardagi o'smirlar o'rtasidagi ijtimoiy o'zaro ta'sirning mohiyatini o'rganish maqsadga muvofiqligi nuqtai nazaridan yoshlar

submadaniyatlari bilan bog‘liq masalalarni o‘rganish zarurati tobora ko‘proq qayd etilmoqda[15, 257].

Yoshlar submadaniyati hodisasi - bu yoshlar orasida dominant qadriyatlar va normalardan farq qiluvchi o‘ziga xos madaniy hodisalarning shakllanishi va rivojlanishi. Uning asosiy jihatlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: an‘anaviy qadriyatlarga qarshi yakkalanish va isyon, o‘zini o‘zi aniqlash va ijtimoiylashuv orqali hayotda o‘z o‘rnini izlash, shuningdek, yoshlarning dunyoqarashi va xatti-harakatlariga ta’siri. Uning paydo bo‘lish sabablari ijtimoiy va iqtisodiy o‘zgarishlarga, shuningdek, yoshlarning ajralib turishi va o‘zini ifoda etish zaruratiga bog‘liq.

Tadqiqotlarga ko‘ra, “yoshlar submadaniyati” atamalarining kombinatsiyasi pedagogika faniga nisbatan yaqinda kirib kelgan. Yoshlar submadaniyati fenomeni va ular ishtirokidagi nizolar zamonaviy pedagogika muammolaridan biridir. Nafaqat yoshlar submadaniyatlari vakillari, balki umuman yoshlar bilan ishlash uchun pedagogik korreksiya texnologiyalarini ishlab chiqish maqsadida nazariyotchi olimlar va amaliyotchi pedagoglar ushbu hodisani tadqiq qilmoqdalar. Umuman olganda, yoshlar qarama-qarshilik ruhi bilan ajralib turadi, ular zamonaviy jamiyatda mavjud bo‘lgan hayot normalari va qoidalari doirasida tor.

Yoshlar submadaniyati uzoq vaqtdan beri sotsiologlar uchun qiziqish mavzusi bo‘lib kelgan, ular uni ijtimoiy hodisa deb hisoblashadi; faylasuflar bu hodisaning ekzistensial muammolarini o‘rganishadi; psixologlar o‘ziga xoslik va yoshlar submadaniyatlari masalalarini o‘rganishadi; madaniyat va submadaniyat o‘rtasidagi munosabatlarga e’tibor qaratib, ko‘rib chiqilayotgan tushunchaning xususiyatlarini ta’kidlashadi [10].

Ko‘pincha yoshlar qat’iy mulohazalar, maksimalizm, maslahatlarni rad etish bilan ajralib turadi, ular ijtimoiy rivojlanishning mavjud modellariga bo‘ysunish yukiga tushadilar, ular barcha meyoriy va tartibga solinadigan narsalarga salbiy munosabatda bo‘lishadi, ular dinamizm, dunyoga ochiqlik, zaiflik, hissiy reaksiyaning kuchayishi, optimizm, romantik intilishlar, yangiliklarni ideallashtirish bilan ajralib turadi. Biroq, bu barcha yoshlarga xos emas, natijada yoshlar submadaniyat vakillariga va umume’tirof etilgan qadriyatlar va xatti-harakatlarni qo‘llab-quvvatlaydigan yoshlarga bo‘linadi. Ko‘pincha bu ikki guruh o‘rtasida qadriyatlar yo‘nalishiga asoslangan nizolar yuzaga keladi va qoida tariqasida, bu nizolarni umume’tirof etilgan qadriyatlarga rioya qiladigan yoshlar qo‘zg‘atadi.

Yoshlar submadaniyati – yangi va ko‘p qirrali ko‘plab omillarga ta’sir ko‘rsatadigan, umuman jamiyatning ijtimoiy-madaniy rivojlanishidan to ma’lum

yoshdagi o'smir-yoshlar guruhlarining psixologik o'ziga xosligi bilan bog'liq hodisadir. Yoshlar uyushmalari maxsus adabiyotlarda turli tushunchalar bilan ifodalangan: "norasmiy yoshlar uyushmalari, ko'cha guruhleri, stixiyali guruhlar" [3] va boshqalar. Albatta, yoshlar jamiyatning kelajakni shakllantiruvchi qismidir.

Yoshlarni o'rganishga mavjud yondashuvlar orasida biz yoshlarni o'ziga xos turmush tarzi, dunyoqarash, qadriyatlar tizimi, munosabatlar va xulq-atvor normalarining tashuvchisi sifatida ko'rib chiqadigan kulturologik yondashuvga e'tibor qaratish zarur.

Submadaniyatlarning paydo bo'lishi - bu ijtimoiy oqimdan qadriyatlari, qiziqishlari, xulq-atvori va turmush tarzi bilan ajralib turadigan insonlar guruhlarining shakllanishi va rivojlanishi jarayonidir. Submadaniyatlar hayotning turli sohalarida, jumladan, musiqa, moda, sport, san'at va boshqa sohalarida paydo bo'ladi. Madaniy xilma-xillikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi hamda insonlarga hamfikrlarini topishga va ularning manfaatlarini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi. Ular innovatsion g'oyalar manbai bo'lishi va umuman jamiyat rivojiga ta'sir qilishi mumkin.

Submadaniyatlar oila tarbiyasiga, oilaning katta va yosh a'zolariga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir, bir tomondan, qadriyatlar, o'zaro ta'sir va xulq-atvor normalari, ba'zida submadaniyatning boshqa belgilari, tashuvchilari keksa oila a'zolari tomonidan oilaviy tarbiya jarayonida u yoki bu darajada ongli ravishda tarbiyalanishi mumkinligida namoyon bo'ladi. Boshqa tomondan, oilaning keksa va yosh a'zolari turli submadaniyatlarning tashuvchisi bo'lganligi sababli, oilaviy tarbiyada turli xil qadriyatlar va hatto ko'pincha aniqroq submadaniy xususiyatlar (jargon, estetik imtiyozlar va boshqalar) bo'yicha nizolar kelib chiqishi mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, yoshlar submadaniyatlariga nisbatan salbiy munosabat shakllangan; o'qituvchilar yoshlarning ularga aloqadorligi haqida savollar bermaslikni afzal ko'rishadi, o'smirlar va yosh kattalarning taxminan to'rt dan bir qismi bu hodisaga, jumladan, vayronkor submadaniyatlarga aloqador yoki aloqador bo'lganligini e'tiborsiz qoldiradilar. Biroq, yoshlarga muloqot, boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish, raqobatbardoshlikni rivojlantirish, mustaqillik, o'zini o'zi tashkil etish, jamiyatdagi rolini, bilim va ijodkorlikni tan olish ehtiyojlarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlarini beradigan yoshlar submadaniyatlarining ijobiy ta'sirini inkor etib bo'lmaydi.

So'nggi yillarda davomida yoshlar submadaniyati muammosi ma'lum darajada tadqiqotning sotsiologik sohasidan pedagogik sohaga o'tdi. Bu zamonaviy jamiyatda mavjud bo'lgan va turli darajada va shakllarda namoyon bo'lgan submadaniyatning

yoshlar tarbiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi bilan izohlanadi: qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi, jamoat joylarida xatti-harakatlar. Vaziyat ijtimoiy institutlarning inqirozi bilan murakkablashadi: oila, ta'lim muassasalari, davlat va yoshlar siyosati yoshlarning ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sir qiladi. Ijtimoiylashuv jarayonining buzilishi muqobil turmush tarziga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi va yoshlarning rasmiy ijtimoiylashuv tuzilmalarda yo'qotgan narsalarini kompensatsiya qiladi.

Pedagogik muammo sifatida submadaniyatlar quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- * Ta'lim tizimiga moslashish qiyinchiliklari: Submadaniyatga mansub bolalar va o'spirinlar ko'pincha ta'lim tizimining qadriyatlari va normalari bilan to'qnashuvga duch kelishadi. Ularning o'ziga xos til, kiyim-kechak, musiqa va boshqa xususiyatlari maktab muhitida qabul qilinmasligi mumkin.

- * Ta'lim jarayonida qiyinchiliklar: Submadaniyatga mansub bolalar va o'spirinlar maktabda o'qishga qiziqishni yo'qotishi, o'qituvchilar bilan munosabatlarni buzishi va o'qishni tashlab ketishi mumkin.

- * Ijtimoiy moslashish qiyinchiliklari: Submadaniyatga mansub bolalar va o'spirinlar o'zlarini jamiyatda qabul qilinmagan his qilishlari, ijtimoiy aloqalarni o'rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

Submadaniyatlarni pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqishda quyidagi nuqtalarni hisobga olish kerak:

- * Submadaniyatlarning xilma-xilligi: Submadaniyatlar juda xilma-xil bo'lishi mumkin va ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega.

- * Submadaniyatlarning salbiy tomonlari: Ba'zi submadaniyatlar bolalar va o'spirinlarning xavfli xatti-harakatlarga, giyohvandlikka, jinoyatchilikka moyilligini oshirishadi.

Submadaniyatlarni pedagogik muammo sifatida hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish lozim:

- * Submadaniyatga mansub bolalar va o'spirinlar bilan ishlash: Ular bilan aloqa o'rnatish, ularning muammolarini tushunish va ularga yordam berish kerak.

- * Ijtimoiy moslashishni rag'batlantirish: Submadaniyatga mansub bolalar va o'spirinlarni jamiyatga moslashtirish, ularga o'zlarini qabul qilinmagan his qilmasliklari uchun imkoniyatlar yaratish kerak.

Submadaniyatlarni pedagogik muammo sifatida hal qilish juda murakkab masalalarni o'z ichiga oladi. Bu masalalarni hal qilish uchun ta'lim tizimi, ota-onalar, jamiyat va davlatning birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi.

Submadaniyatlarni pedagogik jihatdan o'rganish pedagoglarga submadaniyatlar bilan bog'liq salbiy ta'sirga ega oqibatlarni, jumladan, ziddiyatlarning oldini olish strategiyalarini ishlab chiqishda yordam beradi. Shuningdek, pedagoglar tomonidan yoshlarning maqsad va ehtiyojlarini o'rganish orqali ularning ehtiyojlarni qondirish uchun muqobil yo'llarni taklif qilish imkoni yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar submadaniyatlarining ijtimoiy-pedagogik jihatlari ularning o'smirlarni ijtimoiylashuviga ta'siri, qadriyatlar va dunyoqarashlarning shakllanishi va ta'lim resursi sifatidagi salohiyatini o'z ichiga oladi. Submadaniyatlar individuallik, ijodkorlik va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin, ammo ular mojarolar va asosiy jamiyatdan ajralib qolish xavfini ham o'z ichiga oladi, shuning uchun o'qituvchilar ular bilan konstruktiv yondashuvlardan foydalangan holda ishlashga qodir bo'lishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Беляева Ксения Андреевна Молодежные субкультуры: социально-философский феномен // Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова. 2010. №2, -12.

2. Бушмарина Н.Н. Молодежные субкультуры как предмет педагогического исследования: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2008. 20 с.

3. Варыханова К., Никулина Е. Проявление личностных особенностей студентов, принадлежащих к молодежным субкультурам, в зависимости от их ценностных ориентаций. Вестник ИпГТУ №6 (101) 2015. –С.327.

4. G'affarova, G.G. (2025). Yoshlar submadaniyati fenomeni: falsafiy tahlil // NamDU Ilmiy axborotnomasi. 3-son, -B.331-334.

5. Глебова Е.А. Зарубежный опыт педагогической работы с молодежными субкультурами: на материале Великобритании, Германии, США и Канады: автореф. ... канд. пед. наук. Волгоград, 2013. 26 с.

6. Глушкова О. М. Теоретические аспекты анализа субкультуры // «Архитектон: известия вузов». – Вологда. – 2014 – № 26. URL:http://book.uraic.ru/project/conf/txt/005/archvuz26_pril/32/template_article-ar=K21-40-k24.htm (Дата обращения 14.10.2025).

7. Громов А.В., Кузин О.С. Неформалы: кто есть кто? М.: Мысль, 1990. 269 с.

8. Кравченко Н.В. Особенности профессионального образования молодежи с особыми образовательными потребностями в скандинавских странах: автореф. дис. ... докт. пед. наук. Москва, 2014. 24 с.

9. Михеева Е.В. Становление экологической субкультуры детей в системе дошкольного образования: автореф. дис. ...канд. пед. наук. Екатеринбург, 2009. 24 с.

10. Психология субкультуры: феноменология и современные тенденции развития: материалы международной научной конференции (Москва, 22-23 апреля 2019 г.). М.: РГГУ, Институт им. Л.С. Выготского, 2019. 466 с.
11. Савченко В.М. Социально-педагогическая адаптация молодого пополнения различных субкультур к военной службе (на примере частей ЖДВ): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2010. 22 с.
12. Саидова И.О. Детская субкультура как фактор активного обучения младших школьников: на материале дагестанской многонациональной школы: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Махачкала, 2002. 24 с.
13. Зебзеева В.А. Субкультура детства как источник экологического развития детей в дошкольном образовании: автореф. дис. ... канд пед. наук. - Екатеринбург, 2009. 46 с.
14. Ситникова Е.Н. Формирование субкультурной грамотности подростка в условиях взаимодействия школы и семьи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Волгоград, 2014. 25 с.
15. Суртаева Н.Н., Ройтблат О.В., Косицына, Ж.Б. Молодежные субкультуры как продукт проявления характера социокультурного взаимодействия в социуме и роль кафедр педагогики в этих условиях // Мир науки, культуры, образования. 2022. № 2 (93). -С.257.